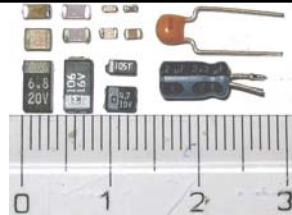

Kap. 24 Kapasitans og dielektrika

- Grunnleggende forståelse for
  - HVA en kondensator er,
  - HVORFOR den virker som den gjør,
  - hvilke BEGRENSSINGER den har og
  - hvorfor et DIELEKTRIKUM er påkrevd i en kondensator.
- Kapasitans
- Energi i kondensatorer og ladningssamlinger generelt
- Beskrive et dielektrikum:
  - polarisering P ,
  - elektrisk flukstetthet D ,
  - relativ permittivitet ϵ_r ,
  - Gauss' lov for dielektrika

Små kondensatorer

og store kondensatorer..

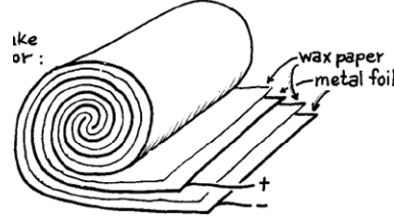

Fra Wikipedia: <http://en.wikipedia.org/wiki/Capacitor>

Kap. 24 Kapasitans og dielektrika

- Kondensatorer = to ledere som kan lagre ladning
- Kapasitans: $C = Q/V$ (enhet F = farad)
  - der $V = V_2 - V_1$ for to ledere (Type A)
  - eller $V = V - V_\infty$ for enkeltleder (Type B)
- Eks. 1: Enkeltkule: $C = 4\pi\epsilon_0 R$
- Eks. 2: Parallellplatekondensator
- Eks. 3: Kulekondensator
- Seriekopling og parallellkopling
- Uttrykk for energi i kondensatorer
- Dielektriske materialer: Elektrisk polarisering P
- Elektrisk flukstetthetsvektor: D
- Gauss' lov for dielektrika.

Parallellplatekondensator: $C = \epsilon_0 A/d$

Hvor stort areal for 1F – kondensator hvis $d = 1 \text{ mm}$?

$$A = C d / \epsilon_0 = 1 \text{ F} \cdot 1 \text{ mm} / 9 \cdot 10^{-12} \text{ F/m} = 110 \text{ km}^2 \quad !!$$

Eks. 1: Enkeltkule (ladning q)   Eks. 3: Kulekondensator
 = to kuleskall med ladning $+Q$ og $-Q$
 =Ex. 24.3

$C = 4\pi\epsilon_0 R$

$C = 4\pi\epsilon_0 r_b r_a / (r_b - r_a)$
 $\rightarrow 4\pi\epsilon_0 r_b r_a / r_b$
 $= 4\pi\epsilon_0 r_a$ når $r_b \rightarrow \infty$

(Fig 24.5)

Aud R2: Hvor mye energi for å plassere inn 1C ladninger?

$U_1 = 0$

$U_2 = V_{21}Q$

$U_3 = (V_{31} + V_{32})Q$

O.S.V.

Kap 23. Eks. 2. Presiseringer

Energiberegning under oppbygging:

$q_1 = -e$ $q_2 = +e$

$x = 0$ $x = a$

q_1 først, så q_2 :
 $U = U_1 + U_2$
 $= 0 + q_2 kq_1/a$

q_2 først, så q_1 :
 $U = U_2 + U_1$
 $= 0 + q_1 kq_2/a$

Ferdig oppbygd:

	ved potensial	energi
q_1	$V_1 = kq_2/a$	$q_1 V_1 = q_1 kq_2/a$
q_2	$V_2 = kq_1/a$	$q_2 V_2 = q_2 kq_1/a$
Sum:		$2 q_2 kq_1/a = 2U$

Regnet dobbelt!

Konklusjon:
 Energi beregnet fra ferdig oppbygd ladning: $U = \frac{1}{2} \sum V_i q_i$

Øving 5, oppgave 2

Eks.5: Energi for homogent ladd kule

KULE, Rowlad. ρ

Beregn i Eks.8 – kap. 23:
 $V(r) = k/2 Q/R (3 - r^2/R^2)$ inni kula

$U = \frac{1}{2} \iiint V(r) dq$ (24.9C)

OBS: $dq = 0$ utenfor kula

$= 3/5 \cdot kQ^2/R$

Elektrisk energi

1. Uttrykt med ladning og potensial:

$$U = \frac{1}{2} V Q = \frac{1}{2} C V^2 = \frac{1}{2} Q^2 / C \quad (24.9)$$

(utledet for kondensator; all Q på samme V)

$$U = \frac{1}{2} \int V dq \quad (24.9C)$$

(ulike dq på ulike V)

2. Uttrykt med elektrisk felt:

$$U = \frac{1}{2} \epsilon_0 \int E^2 d\tau \quad (24.11B)$$

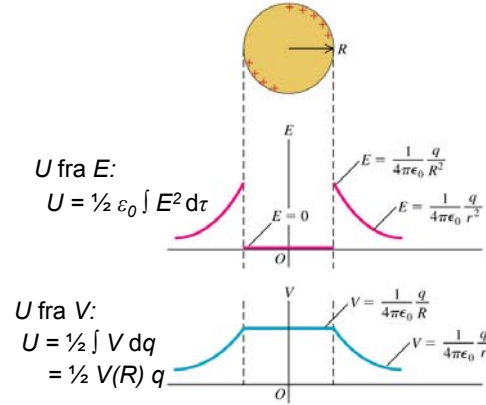
Hvor er energien lagra:

I **ladningene** eller i det **elektriske feltet**?

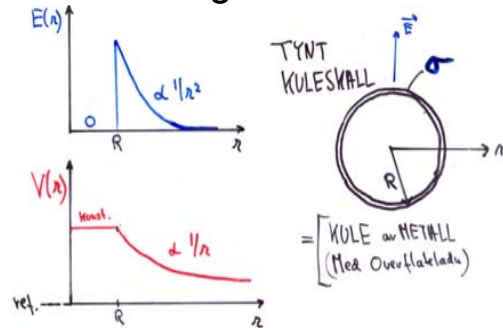
På platene eller **mellom** platene?

To uttrykk for **SAMME** energi!

Eks. 6: Energi på lederkule med ladning q

Eks.6: Energi for ladd lederkule

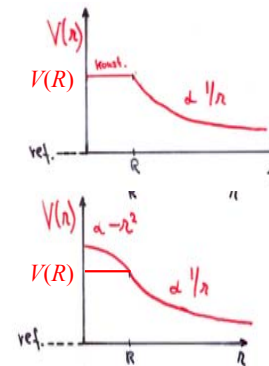
$$U = \frac{1}{2} \iiint V(r) dq \quad (24.9C)$$

OBS: $dq \neq 0$ kun på overflata

$$= 1/2 \cdot kQ^2/R = 5/6 \cdot U_{\text{hom. ladd kule}}$$

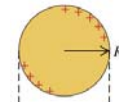
Eks.5+6

$$U = \frac{1}{2} \iiint V(r) dq$$

Ladd lederkule:

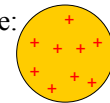
$$U = \frac{1}{2} kQ^2/R$$

Homogent ladd kule:

$$U = 3/5 \cdot kQ^2/R$$

$$= 6/5 \cdot U_{\text{ladd lederkule}}$$

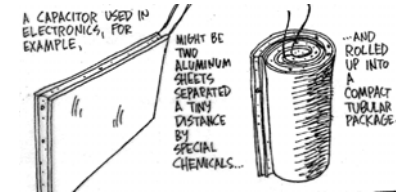
Kap. 24 Kapasitans og dielektrika

- **Gjennomgått:**
- Kondensatorer = to ledere som kan ta opp ladning
- Kapasitans: $C = Q/V$ (farad), med eksempler:
  - » Enkeltkule: $C = 4\pi\epsilon_0 r_a$
  - » Parallellplate: $C = \epsilon_0 A/d$
  - » Kulekondensator: $C = 4\pi\epsilon_0 r_b r_a / (r_b - r_a)$
- Seriekopling og parallellkopling
- Energi i kondensatorer $U = \frac{1}{2} V Q = \frac{1}{2} C V^2$
- Energi i ladningssamlinger $U = \frac{1}{2} \int V dq$
 $U = \frac{1}{2} \epsilon_0 \int E^2 dr$
- **Videre:**
- Dielektriske materialer: Elektrisk polarisering P
- Elektrisk flukstetthetsvektor: D
- Gauss' lov for dielektrika.

Dielektrika og elektrisk polarisering

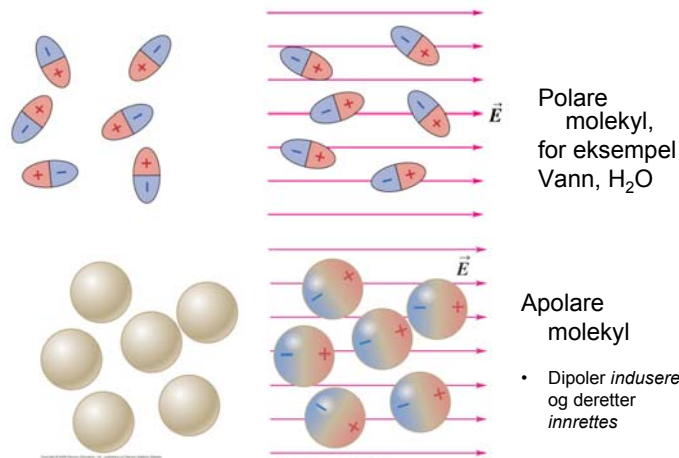
Materialer:

- Vakuum
- Ledere
- Dielektrikum

- Mellom plater i kondensator brukes alltid et dielektrikum
- Kapasitansen øker da med en faktor ϵ_r .

Dipoler innrettes i elektrisk felt:

Polare molekyl, for eksempel Vann, H₂O

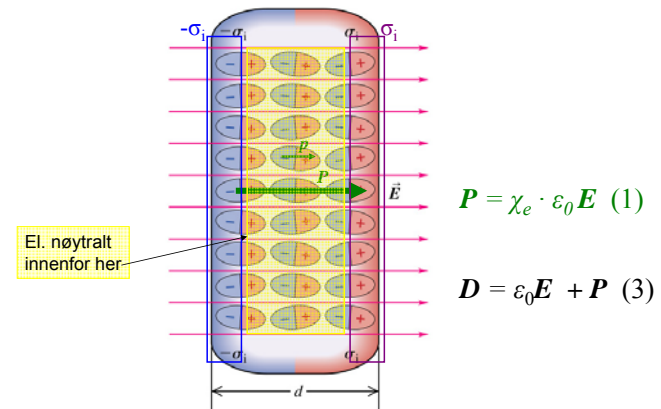
Apolare molekyl

- Dipoler *induseres* og deretter *innrettes*

(fig 24.18+19)

Innretting (polarisering) gir flateladning

σ_i (i = indusert ladning)

$$P = \chi_e \cdot \epsilon_0 E \quad (1)$$

$$D = \epsilon_0 E + P \quad (3)$$

Relative Permittivity
Table 24.1 Values of Dielectric Constant κ at 20°C

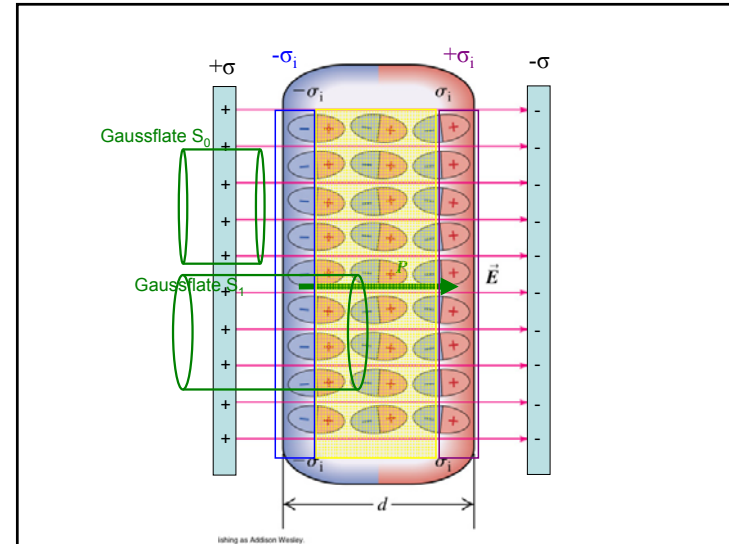
Material	κ ϵ_r	Material	κ ϵ_r
Vacuum	1	Polyvinyl chloride	3.18
Air (1 atm)	1.00059	Plexiglas	3.40
Air (100 atm)	1.0548	Glass	5-10
Teflon	2.1	Neoprene	6.70
Polyethylene	2.25	Germanium	16
Benzene	2.28	Glycerin	42.5
Mica	3-6	Water	80.4
Mylar	3.1	Strontium titanate	310

Copyright © 2008 Pearson Education, Inc., publishing as Pearson Addison-Wesley

Relative permittivity
Table 24.2 Dielectric Constant and Dielectric Strength of Some Insulating Materials

Material	Constant, κ ϵ_r
Polycarbonate	2.8
Polyester	3.3
Polypropylene	2.2
Polystyrene	2.6
Pyrex glass	4.7

Copyright © 2008 Pearson Education, Inc., publishing as Pearson Addison-Wesley

Gauss' lov:

- Gauss' lov for fri ladning Q : $\oint \vec{D} \cdot d\vec{A} = Q$ (12) Mest praktiske
 eller $\oint \vec{E} \cdot d\vec{A} = \frac{Q}{\epsilon}$
- Gauss' lov for industert ladning Q_i : $\oint \vec{P} \cdot d\vec{A} = -Q_i$ (11)
- Gauss' lov for totalladning Q_{tot} : $\oint \epsilon_0 \vec{E} \cdot d\vec{A} = Q_{tot}$ (10)

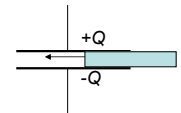
I alle tidligere formler kan $\epsilon_0 E$ erstattes av ϵE , dvs. $\epsilon_r \epsilon_0 E$

$\vec{D} = \epsilon_0 \vec{E} + \vec{P} = \epsilon_r \epsilon_0 \vec{E}$ $Q_{tot} = Q + Q_i$

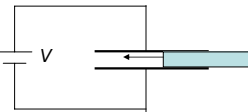
Øving 7 !!

Eks. 7 Parallellplatekondensator uten og med dielektrikum

A. Frakopla batteri:
 Konstant: $\sigma = D = Q/A$
 Avtar: $V_1 = V_0/\epsilon_r$
 Øker: $C_1 = Q/V_1 = \epsilon_r C_0 = \epsilon_r \epsilon_0 A/d$
 Energi: $U_1 = \frac{1}{2} QV_1$ **avtar**

B. Tilkopla batteri:
 Konstant: $V_1 = V_0$
 Øker: $\sigma_1 = D_1 = Q_1/A = \epsilon_r D_0$
 Øker: $C_1 = Q/V_1 = \epsilon_r C_0 = \epsilon_r \epsilon_0 A/d$
 Energi: $U_1 = \frac{1}{2} QV_1$ **øker**
(tilføres fra batteriet)

Uttrykk kapasitans

$$C = (\text{konstant}) \cdot \epsilon_r \epsilon_0 \cdot \underbrace{(\text{geometrifaktor})}_{\text{enhet: meter}}$$

- Koaksialkondensator: $C = 2\pi \cdot \epsilon_r \epsilon_0 \ln(r_d/r_b) \cdot l$
- Parallellplatekondensator: $C = \epsilon_r \epsilon_0 \cdot A/d$
- Kulekondensator: $C = 4\pi \cdot \epsilon_r \epsilon_0 \cdot r_b r_a / (r_b - r_a)$
 $\rightarrow 4\pi \cdot \epsilon_r \epsilon_0 \cdot r_a$ når $r_b \rightarrow \infty$

Spesielle dielektrika:

- Piezoelektriske materialer:
 Mekanisk strekk eller trykk $\rightarrow$ polarisasjon P
 (eller motsatt) E -felt $\rightarrow P$ -felt $\rightarrow$ deformasjon
 Bruk: Kvartskrystaller, mikrofoner, pickup
- Electrets og ferroelektriske materialer:
 Materialer med permanent polarisasjon P
 (tilsvarer permanente magneter)
- Overslag ("breakdown"):
 Overslag i dielektrika ved viss angitt grense ("dielectric strength")
 Kondensatorer har oppgitt max spenning!

Kap. 24: Oppsummering 1 Kondensatorer og kapasitans

- Kondensatorer = to ledere som kan ta opp ladning
- Kapasitans: $C = Q/V$ (farad)
- Enkeltkulekondensator: $C = 4\pi\epsilon_0 R$ (Eks. 1)
- Parallellplatekondensator: $C = \epsilon_0 A/d$ (Eks. 2)
- Kule(skall)kondensator: $C = 4\pi\epsilon_0 r_d r_b / (r_b - r_d)$ (Eks. 3)
- Sylinderkondensator (koaxskabel): $C' = 2\pi\epsilon_0 \ln r_b/r_d$ (Eks. 4)
- Parallellkopling: $C = C_1 + C_2$ Seriekopling: $1/C = 1/C_1 + 1/C_2$
- Energi ved ladning og potensial: $U = \frac{1}{2} \int V dq$
- Energi ved elektrisk felt: $u = \frac{1}{2} \epsilon_0 E^2$ dvs. $U = \frac{1}{2} \epsilon_0 \int E^2 d\tau$
- For kondensator gir dette: $U = \frac{1}{2} V Q = \frac{1}{2} C V^2 = \frac{1}{2} Q^2/C$

Kap. 24: Oppsummering 2 Dielektrika og polarisering

- Dielektriske materialer:
- Elektrisk polarisering = dipoltetthet: $P = \chi_e \cdot \epsilon_0 E$
 – der χ_e er elektrisk susceptibilitet.
 – Relativ permittivitet $\epsilon_r = \chi_e + 1$ (dielektrisitetskonstant)
- Elektrisk flukstetthetsvektor: $D = \epsilon_0 E + P = \epsilon_r \epsilon_0 E$ (forskyvningsvektor)
- Gauss' lov for fri ladning $Q = Q_{tot} - Q_i$:

$$\oint \vec{D} \cdot d\vec{A} = Q \quad \text{eller} \quad \oint \vec{E} \cdot d\vec{A} = \frac{Q}{\epsilon}$$
- Gauss' lov for induert ladning Q_i : $\oint \vec{P} \cdot d\vec{A} = -Q_i$
- Gauss' lov for totalladning Q_{tot} : $\oint \epsilon_0 \vec{E} \cdot d\vec{A} = Q_{tot}$
- I alle tidligere formler kan $\epsilon_0 E$ erstattes av ϵE , dvs. $\epsilon_r \epsilon_0 E$
- Mer utfyllende i [Notat1: Dielektriske materialer.](#)